

tangata. I roto i te 50 tau pai katoa te whenua. Kei te rakau pakeha, kei te ori, me te kaunga te mana motuhake o Turanga.

Kua tuhia i runga ake ra nga wariu Maori o Turanga. Me whakaatu ko nga wariu o Turanga inaianei. I mua atu o te 1865, e kua ana i hoatu e te Pakeha, te moni kotahi mano pauna kia Tekani-a-Takirau, hei hoko i Turanga katoa. Kaore he rohe i whakahuatia. Heoi ano mo Turanga kaore a Tekani i tango i taua moni. Ko te wariu pakeha tena o Turanga i era tau. Otira i te 500 tau i takoto ai a Turanga i roto i nga ringaringa o Ruapani me ona uri, kotahi mano pauna ano tona wariu. I te tau 1868 kahokona te parae o Kaimoa, e 3000 nga eka mo te £1500. Te wariu o Kaimoe i tenei ra i tata atu ki te £300,000.

I te tau 1925, 109,008 nga tana taonga i kake i runga i te waapu o Turanga. E 22,472 aua tana i tukua ki Ingarangi. I te wa ia Reiri Kara e tamariki ana he poti patu-wera nga waka whakau-taonga ki uta. I aitia tona tungane a Rangi i taua mahi. I te tau 1925 e 537 nga kaipuke i tae mai ki te kokoru o Turanga. E 73 o aua kaipuke no Ingarangi mai. Ko nga moni i utua ki te Poari Awa o Turanga i taua tau e £282,137. I te tau 1926, ko te wariu o Turanga tae mai ki Uawa £18,266,013.

Te rahi o te wahi i motuhia hei taone e 2219 nga eka. He whenua kirikiri i te tau 1877. I tenei ra tona wariu whakapainga kore e £2,249,205. Tona wariu mo te hoko e £5,095,430. No te tau 1926 enei wariu.

I te tau 1926, te rahi o te wahi o te Kaute o Kuki, i whakapaia e 436,715 eka; o te Kaute o Waikohu i whakapaia e 420,642 nga eka; o te Kaute o Uawa 135,615 nga eka.

I taua tau 1926 ano, ko te kaute tenei o nga kararehe o runga, i enei whenua:—

Kuki: 715,685 nga hipi; 5632 nga hoiho; 91,092 nga kau;
4252 nga poaka.

Waikohu: 666,404 nga hipi 3031 nga hoiho; 74,597 nga kau;
2105 nga poaka.

Uawa: 230,155 nga hipi; 902 nga hoiho; 20,484 nga kau;
576 nga poaka.

Te Kaute o nga motoka, moto-rere, moto-paika e 2160.

He mea tika ano kia whakaaroaro tatou i te rereketanga o te whenua i roto i te 50 tau tutata nei, me tona ahua i nga rau tau e rima ia Ruapani ratou ko ana uri.

Na wai i whakato mai te ahua hou o Turanga? Ehara i te Maori. Na te pakeha. I whaihea ano ranei te Maori ki nga whakapainga o Turanga i roto i tenei 50 tau ka hori nei? Ae, i tino whaihea ia, engari i raro i te mana o te moni a te Pakeha. Hei whakamatakitaki tenei ki te Ao Hou, no te ao hou anake hoki nga morehu e ora mai nei. Heoi ano nga morehu o te moka whakamutunga o te ao Tawhito ko Heni Materoa, ko Te Matenga Taihuka, ko Harete Taihuka, ko Pita me Paora Kohu, ko Tiera Tapunga, me Matene Kaipau. Te whenua o koutou tipuna he ringa ke kei a ia e mau mai ana.

Ko nga mahara enei i toto ake i tooku puku i a Turanga e hakari ana i tona Tiupiri. Kia ora nga morehu.